

Освітнє середовище вузу як чинник підготовки соціального педагога до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин / І.І. Сидорук // Współczesne strategie i wyzwania edukacyjne. Aktualne problemy, różne perspektywy / Redakcja naukowa: Beáta Akimjaková, Mariusz Gwozda, Piotr Mazur. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie.– Chełm, 2012. – С. 249–256.

Анотація: У статті розкривається роль освітнього середовища вищого навчального закладу в підготовці соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин. Автор виділяє основні складові освітнього середовища і розглядає шляхи їх взаємодії у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин.

Ключові слова: середовище, освітнє середовище, підготовка, майбутні соціальні педагоги, профілактика вживання дітьми психоактивних речовин

Abstract: The role of educational environs of higher educational establishment in preparation of social teachers to the prophylaxis of the use of psycho-active substances by children opens up in the article. An author distinguishes the basic constituents of educational environment and examines the ways of their co-operation in the process of preparation of future social teachers to the prophylaxis of the use of psycho-active substances by children.

Keywords: environment, educational environment, preparation, future social teachers, prophylaxis of the use of psycho-active substances by children

Irina Sydoruk

Освітнє середовище вузу як чинник підготовки соціального педагога до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин

Educational environs of university as factor of preparation of future social teachers to the prophylaxis of the use of psycho-active substances by children

Здійснюючи вивчення стану підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактичної діяльності в Україні, нами було встановлено, що на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних

зкладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» було опублікувало лист Міністерства освіти і науки України від 06.12.07 №1/9-736 «Про перелік напрямів (спеціальностей) та їх поєднання з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями для підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста, магістра». Саме в цьому листі вказується на можливість підготовки фахівців за напрямом 6.010106 «Соціальна педагогіка» за низкою спеціалізацій, у тому числі за спеціалізацією «Соціально-профілактична діяльність»¹. Однак поки що не розроблено навчальних програм за цією спеціалізацією.

За такої ситуації, одним із шляхів підготовки соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин можливо шляхом створення такого середовища, яке б розвивало особистість студента, створювало б умови для його самореалізації та самовираження в профілактичній діяльності, набуття власного профілактичного досвіду, для пошуку кращого себе в процесі визначення власної траєкторії освоєння знань.

В середовищі вищого навчального закладу, зокрема в освітньому, студенти перебувають протягом усього періоду навчання, і чим більше і повніше особа використовує можливості такого середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний саморозвиток.

Середовище, в тому числі й освітнє у своїх працях розглядали О. О. Ільченко, О. О. Ракитіна, О. І. Соколова, С. Д. Деряба, Г. Ю. Беляєв, В. А. Ясвін, С. Ю. Максимова, О. М. Пехота, В. В. Рибалка, В. В. Серіков, С. О. Сисоєва, та ін. дослідники. Освітнє середовище як засіб розвитку творчої особистості студента досліджується В.О. Мастеровою та ін.

Освітнє середовище вищого навчального закладу розглядається як фактор: професійного самовизначення – у працях О.Ю. Мондонен; професійної самосвідомості – у працях Л.В. Андрєєва; як фактор формування професійної та громадянської компетентностей – у працях С.Л. Мякішев та Л.В. Орніна. Але його роль в підготовці соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин залишається вивченою недостатньо.

Враховуючи той факт, що вживання психоактивних речовин дітьми та молоддю в Україні стоїть гостро а підготовка таких фахівців, як показує практика, не відповідає сучасним вимогам, ми приходимо до висновку, що існує потреба в створенні таких умов в освітньому середовищі, які б сприяли підготовці висококваліфікованого,

¹ Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 06.12.2007 р. № 1/9-736

соціально-активного, професійно зорієнтованого спеціаліста в сфері профілактики вживання дітьми психоактивних речовин.

Освітнє середовище будь-якого рівня є складно-складеним об'єктом системної природи, цілісність освітнього середовища є синонімом досягнення системного ефекту, під яким розуміється реалізація комплексної мети навчання і виховання на рівні безперервної освіти.

В науково-педагогічній літературі існують різні підходи до трактування поняття «освітнє середовище». Перший підхід – інформаційно-технічний. Його представники – О. О. Ільченко, О. О. Ракитіна, О. І. Соколова під освітнім середовищем вищого навчального закладу розуміють сукупність інформаційного, технічного, навчально-методичного забезпечення, в якому безпосередньо протікає діяльність індивіда. Другий підхід – структурний (Г. Ковальов). В якості структурних одиниць освітнього середовища він виділяє: фізичне оточення, людські чинники і програму навчання. Третій підхід – особистісний. Ми у своїй роботі спираємось на цей підхід, підтримуємо думку його представників (В. А. Ясвін, С. Д. Деряба) і під освітнім середовищем (чи середовищем освіти) розуміємо систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні^{2,3}.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що підготовка соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин за нинішніх обставин буде успішною за умови створення в освітній установі особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища.

Варто також зазначити, що освітнє середовище являє собою сукупність матеріальних чинників освітнього процесу і міжлюдських стосунків, які встановлюють суб'єкти освіти в процесі своєї взаємодії. Люди організовують, створюють освітнє середовище, постійно впливають на нього в процесі функціонування, але і освітнє середовище як ціле і окремими своїми моментами впливає на кожного суб'єкта освітнього процесу.

Коли ми говоримо про освітнє середовище вузу, то доцільніше було б вживати термін локальне освітнє середовище, яке ми, погоджуючись з думкою В.А Ясвіна, розуміємо як функціональне і просторове об'єднання суб'єктів освіти, між якими

²С. Д. Деряба, *Формирование ценностной ориентации воспитанников образовательных учреждений*, «Высшее образование в России», 2007, nr 3. – s. 39-43.

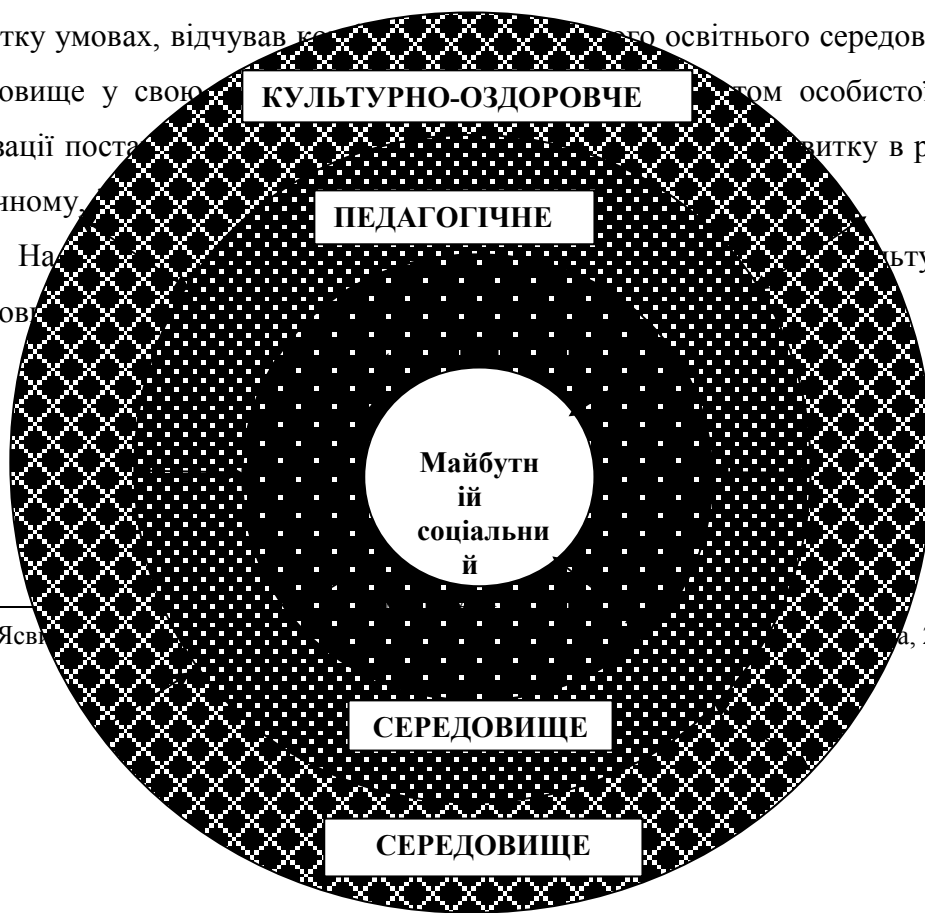
³ В.А. Ясвин, *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*, Москва, 2001, s. 14.

встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки. Освітнє середовище складає діалектичну єдність своїх просторово-предметних і соціальних компонентів, тісно пов'язаних між собою і взаємообумовлених. У освітньому середовищі кожен суб'єкт освітнього процесу здійснює свою діяльність, використовуючи просторово-предметні елементи цього середовища в контексті соціальних стосунків, що склалися. Таким чином, якість локального освітнього середовища визначається як якістю просторово-предметного змісту цього середовища і якістю соціальних стосунків в цьому середовищі, так і якістю зв'язків між просторово-предметним і соціальним компонентами цього середовища⁴.

Виходячи з такого методологічного підходу, змодельємо особистісно-орієнтоване культурно-оздоровче середовище освітньої установи, яке б сприяло підготовці майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин: сприяло б формуванню позитивного світовідчуття студентів, розвитку формальних і неформальних систем комунікації, активному засвоєнню антинаркотичної дії та врахувало б специфіку процесу наркотизації в умовах найближчого соціального оточення. Варто наголосити, що студенти, засвоївши досвід моделювання такого середовища, змогли б застосувати його в майбутній своїй професійній діяльності (наприклад, в умовах загальноосвітньої школи).

Основна мета організації такого середовища полягає в прагненні так побудувати, змодельювати процес навчання, щоб кожен студент опинився в сприятливих для його розвитку умовах, відчував користь від перебування в освітньому середовищі. А освітнє середовище у свою чергу сприяє досягненню особистої успішності в реалізації поставлених цілей, розвитку в різних аспектах (фізичному, психологічному, соціальному).

На основі цього моделювання культурно-оздоровче середовище освітньої установи можна представити у вигляді наступної моделі.

⁴ В.А. Ясвін, *Соціально-педагогічні аспекти профілактики наркотизації дітей та підлітків*, 2001, s. 175-176.

Рис.1. Модель особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища вузу

Для початку, дамо загальну характеристику особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища вузу. Варто наголосити, що освітнє середовище виступає як єдине функціональне ціле, в тому сенсі, що по відношенню до студента воно виконує єдину освітню функцію – функцію його особистого розвитку. Окремі складові освітнього середовища, що суб'єктивно виділяються нашою свідомістю, насправді органічно і системно пов'язані один з одним, проникають один в одного, утворюючи єдине цілісне освітнє середовище конкретного студента. Таким чином, освітнє середовище вищого навчального закладу виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки, і може розглядатися як модель соціокультурного простору, в якому відбувається становлення особистості.⁵

Невідємним компонентом освітнього середовища вишу є просторово-предметний компонент: просторі і світлі кабінети з сучасними і зручними меблями; наявність в достатній кількості технічних засобів навчання; привабливий дизайн інтер'єрів (наявність кімнатних рослин, естетичне оформлення аудиторій, коридорів, інших навчальних приміщень); наявність актового і спортивного залів, їдальні, бібліотеки і молодіжного кафе (на базі наявних в навчальних закладах ресурсних

⁵ А. І. Каташов, *Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.01*, Лу ганськ, 2001, s.8.

центрів, які б виконували не лише функції доступу до Інтернету та спеціально підібраної бібліотеки, а й стали місцем, де студенти почали зустрічатися і спілкуватися, планувати та організовувати свої проекти й акції, займатися оформленням різних культурних програми, вечірок, музичних концертів, виставок та інших заходів, пов'язаних із тематикою здорового способу життя).

Важливе місце в створенні особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища вузу посідає соціальне ставлення в ньому, що полягає в: доброзичливому ставленні до студентів педагогів; їх неформальний, творчий підхід до навчально-виховного процесу, організації здорового способу життя, залученні студентів до антинаркотичної пропагандистської діяльності тощо; здоровий конструктивний стиль взаємостосунків в педагогічному колективі, тощо.

Відмітимо, що якість системних зв'язків між просторово-предметним і соціальним компонентами особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища вузу власне і забезпечує той або інший результат освітнього процесу: рівень методичного забезпечення освітнього процесу з питань здорового способу життя, профілактики вживання психоактивних речовин; ефективність використання усіх освітніх ресурсів цього освітнього середовища; спрямованість освітнього процесу на розкриття і розвиток особового потенціалу кожного студента в сфері профілактики; здатність цього середовища задовольнити увесь комплекс потреб студента з питань профілактики вживання психоактивних речовин, здорового способу життя і сформувати у студента систему соціальних цінностей, що забезпечать йому активну успішну адаптацію до нових умов (оскільки студенти-першокурсники теж можуть опинитися в групі ризику вживання психоактивних речовин).

Крім того, для того, щоб підготувати майбутніх соціальних педагогів до ефективного здійснення профілактики вживання дітьми психоактивних речовин, потрібно включати студентів в максимально різноманітні види діяльності (технологічний аспект).

Таким чином, освітнє середовище вузу повинно створити умови для всіх суб'єктів освітнього процесу систему можливостей для ефективного особистісного саморозвитку, професійного становлення студента в сфері профілактики вживання дітьми психоактивних речовин.

Розглянемо взаємозв'язок складових моделі особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища вузу (рис.1):

Майбутній соціальний педагог - середовище мікрогрупи. Їх взаємодія в сфері підготовки до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин може відбуватися шляхом: наставництва; проведення бесід (на теми: «Роль наркоманії у моєму житті»; «Місце здорового способу життя у моєму житті» тощо); проведення дискусій; обговорення життєвих ситуацій з проблеми; аналізу шкідливих звичок, перегляду відеофільмів, здійснення самофотурування (теми: «Я та мої друзі», «Мої друзі – тютюн та алкоголь» тощо) і т.і.

Майбутній соціальний педагог + середовище мікрогрупи - педагогічне середовище. Їх взаємодія в сфері підготовки до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин може відбуватися шляхом:

1) реалізації циклу кураторських годин щодо проблем здоров'язбереження («Чи в добрій ви формі?», «Чи можна ваш спосіб життя вважати здоровим?», «Стреси у вашому повсякденному житті?», «Шляхи забезпечення свого життя і здоров'я?», «Ритмопластика як оздоровча технологія», «Гімнастика для очей і пальців» та ін.);

2) упровадження елементів профілактики вживання психоактивних речовин через викладання загально професійних і спеціальних дисциплін («Охорона здоров'я», «Безпека життєдіяльності», «Психологія», в рамках програмних тем з курсів спеціальності та спеціалізації тощо), впровадження спецкурсів («Профілактика вживання дітьми психоактивних речовин», «Підготовка соціального педагога до профілактики вживання психоактивних речовин»);

3) використання інтерактивних форм, методів, прийомів у процесі навчальної діяльності: конкурси інформаційних і науково-пізнавальних газет щодо виховання культури здорового способу життя та профілактики вживання ПАР у сучасному суспільстві; студентські конференцій та круглі столи («Наркотики в житті моїх друзів» та ін.) щодо проблем здорового способу життя в молодіжному середовищі; конкурси практичних робіт з їх обговоренням («Наркотики – від племені до інформаційного суспільства» та ін.); евристичні бесіди («Стрес – наркотик – дистрес» та ін.); групові дискусії («Що таке здоровий спосіб життя? Жити весело чи правильно?» та ін.); мозковий штурм («Чинники ризику наркотизації» та ін.); лекції-бесіди («Наркотики і почуття» та ін.), лекції-дискусії, лекції з розбором конкретної ситуації («Навчання і захоплення» та ін.), лекції-консультації («Стрес: причини, ознаки і способи подолання» та ін.); групові наради («Формування навичок ЗСЖ у нашій групі» та ін.); моделювання життєвих ситуацій, педагогічних ситуацій спілкування, ситуацій взаємного навчання, ситуації для застосування здобутих знань у життєдіяльності суб'єкта навчання та ін.;

4) організації і проведення тренінгів професійної готовності тощо;

5) створення та діяльність Школи волонтерів тощо.

Майбутній соціальний педагог + середовище мікрогрупи + педагогічне середовище - особистісно орієнтоване культурно-оздоровче середовище. Їх взаємодія в сфері підготовки до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин може відбуватися шляхом: 1) проведення спортивних заходів серед студентів, їх батьків і викладачів (спільні конкурси, змагання, забіги тощо); 2) пропаганди і підтримки сімей студентів і співробітників, які ведуть здоровий спосіб життя (висвітлення досвіду їх життєдіяльності, створення з них груп допомоги для «групи ризику», проведення спільних зустрічей для ознайомлення з їхніми здобутками у сфері формування ЗСЖ та ін.); 3) розробки навчально-методичних брошур щодо формування здорового способу життя, профілактики соціально небезпечних захворювань («Тютюнові міфи», «Обережно! Наркоманія», «Не дури себе», «СШД стосується кожного» та ін.); 4) проведення конкурсів профілактичних проєктів серед студентів в університеті; 5) організації діяльності соціально-педагогічного театру; 6) проведення на факультетах щорічних акцій до Міжнародного дня боротьби з курінням (1.03), Дня відмови від куріння (20.11), Всесвітнього дня здоров'я (7.04) тощо.

Важливим елементом створення особистісно орієнтованого культурно-оздоровчого середовища є структуризація виховного середовища вищого навчального закладу, шляхом: 1) утвердження відносин співробітництва між студентами і викладачами в управлінні установами професійної освіти; 2) розвиток студентського самоуправління, інститутів колективної студентської самоорганізації; 3) розвиток довіри як особливої сфери життєдіяльності студентської молоді; 4) вдосконалення системи управління позаучбовою діяльністю, інформування студентів; забезпечення професіоналізму кураторів, удосконалення їх роботи, контроль за їх діяльністю, регулярне проведення конференцій кураторів; створення системи морального і матеріального стимулювання найбільш активних викладачів і студентів-організаторів виховної поза аудиторної діяльності.

В освітньому середовищі вузу слід створити також умови для оздоровлення студентського мікросередовища (усунення умов та факторів адиктивної поведінки, формування у студентів навичок відмови від пропозицій уживання психоактивних речовин) шляхом: використання системи засобів навчання, що забезпечує усвідомлене сприйняття студентами практичної значущості курсів із безпеки життєдіяльності, екології, основ медичних знань і т.д.; оптимальної побудови занять

фізичного виховання та спортивних заходів, які сприятимуть реалізації активного способу життя; проведення відбору педагогічне ефективних методів і прийомів для ілюстрації переваг здорового способу життя, активної життєвої позиції.

Таким чином, підготовка висококваліфікованого фахівця в області профілактики вживання дітьми психоактивних речовин передбачає: оптимізацію середовища вищого навчального закладу; формування мотивації в студентів займатися профілактичною діяльністю; отримання студентами знань, формування умінь та навичок з питань профілактики і можливість застосувати їх на практиці. Лише за умови взаємодії усіх складових моделі особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища вузу можна досягти позитивного результату.

Список використаних джерел:

Mazur P., *Pedagogika wobec problemów socjalnych i patologii społecznych – z doświadczeń ośrodka „Oratorium św. Jana Bosco” w Soli*, [w:] *Rodziny problemowe i możliwości ich wspomagania*, red. R. Stojecka-Zuber, A. Róg, Tarnobrzeg 2007, s. 168-170.

Деряба С. Д., *Формирование ценностной ориентации воспитанников образовательных учреждений*, «Высшее образование в России» 2007 nr 3, s. 39-43.

Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 06.12.2007 р. nr 1/9-736.

Gwozda M., *Mezi idealismem názorů a realismem postojů (mladé pokolení Poláků 20 let po společenských změnách)*, [w:] red. Z. Bakošová, E. Jarosz, *Sociální pedagogika ve střední Evropě – současný stav a perspektivy*, Brno 2009, s. 247-253.

Каташов А. І., *Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею*, Луганськ 2001.

Ясвин В. А., *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*, Москва 2001.

Анотація: У статті розкривається роль освітнього середовища вищого навчального закладу в підготовці соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин. Автор виділяє основні складові освітнього середовища і розглядає шляхи їх взаємодії у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин.

Ключові слова: середовище, освітнє середовище, підготовка, майбутні соціальні педагоги, профілактика вживання дітьми психоактивних речовин

Abstract: The role of educational environs of higher educational establishment in preparation of social teachers to the prophylaxis of the use of psycho-active substances by children opens up in the article. An author distinguishes the basic constituents of educational environment and examines the ways of their co-operation in the process of preparation of future social teachers to the prophylaxis of the use of psycho-active substances by children.

Keywords: environment, educational environment, preparation, future social teachers, prophylaxis of the use of psycho-active substances by children